

Radosław Gaziński

Nowomarchijska Kamera Wojenno-Skarbowa jako źródło do badań nad dziejami miast wschodniej Brandenburgii

---

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 3, 158-169

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Radosław Gaziński
Szczecin

**“NOWOMARCHIJSKA KAMERA
WOJENNO-SKARBOWA”
JAKO ŹRÓDŁO DO BADAŃ NAD DZIEJAMI MIAST
WSCHODNIEJ BRANDENBURGII**

Brandenburskie Archiwum Krajowe w Poczdamie (*Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam*) posiada w swym zasobie bogate zbiory akt o miastach wschodniej Brandenburgii, znajdujących się obecnie na terenie Polski. Zostały one zgromadzone w dużej grupie rzeczowej Rep. 8 (*Städte und Ortschaften*), której zawartość treściową omówiono szczegółowo w drugim numerze niniejszego czasopisma.¹ Nie wyczerpuje to jednak wszystkich informacji o interesujących nas ośrodkach miejskich, przechowywanych w magazynach Brandenburskiego Archiwum Krajowego.

Wiele ważnych wiadomości na ten temat można znaleźć w zespole **Nowomarchijskiej Kamery Wojenno-Skarbowej** (*Neumärkische Kriegs- und Domänenkammer*), liczącym 17.993 j.a., l. (1424, 1439), 1540–1809.² Nowomarchijską Kamerę podzielono na 7 dużych grup rzeczowych (registratur):

1. Registraturę Domen (*Domänenregistratur*) 5.895 j.a., l. (1424, 1439), 1540–1809, zawierającą archiwalia mówiące o majątkach państwowych;
2. Registraturę Wojskową (*Militärregistratur*) 15 j.a., l. 1806–1807, dotyczącą problemów pobytu wojsk napoleońskich;
3. Registraturę Budownictwa Wodnego (*Wasserbauregistratur*) 1.867 j.a., l. 1723–1809, w skład której wchodzi materiały o melioracji podmokłych gruntów, budowie kanałów, śluz, grobli, mostów, wreszcie zakładaniu na terenach bagnistych kolonii;
4. Registraturę Lasów Państwowych (*Forstregistratur*) 2.782 j.a., l. 1619–1809, gdzie między innymi znalazły się akta o lasach należących do poszczególnych domen państwowych, ich granicach, zalesieniu, sprzedaży drewna, myśliwstwo, itp.;

5. Registraturę Nadleśnictw (*Registratur des Oberforstmeisters*) 1.416 j.a., l. (1439,1449), 1539–1809, w której skupione są archiwalia dotyczące personelu lasów państwowych, granic rewirów leśnych, pastwisk śródleśnych, myśliwstwa, pozyskiwania drewna, dzierżaw w lasach. itp.;
6. Registraturę Nadleśnictw Miejskich (*Registratur des Städtforstmeisters*) 60 j.a., l. 1755–1809, obejmującą informacje o lasach należących do poszczególnych miast;
7. Registraturę Zarządu Terytorialnego (*Kommissariatregistratur*) 5.960 j.a., l. 1639–1809.

Z naszego punktu widzenia najbardziej interesująca jest ostatnia z wymienionych wyżej registratur. Znajdują się tu głównie akta gospodarcze dotyczące zarówno handlu, rzemiosła, rozwoju manufaktur, jak i separacji, kolonizacji, melioracji, zarządu nad gospodarką, i wreszcie samych miast. W istocie są to archiwalia administracji społeczno-gospodarczej, sprawującej nadzór nad całym terytorium Nowej Marchii

Registratura Zarządu Terytorialnego została podzielona na 24 grupy rzeczowe, z których dwanaście zawiera materiały dotyczące wschodniobrandenburskich miast z obszaru dzisiejszej Polski. Oczywiście najważniejsza wśród wspomnianych dwunastu grup rzeczowych jest grupa dotycząca wyłącznie **Miast (Städte-S)**, licząca 851 j.a., l. (1669), 1718–1809. Zachowały się w niej archiwalia 32 ośrodków miejskich: Barlinka (*Berlinchen*) 21 j.a., l. 1769–1806, Boleszkowic (*Fürstenfelde*) 5 j.a., l. 1768–1809, Bobrowca (*Bobersberg*) 11 j.a., l. 1771–1809, Cedyni (Zehden) 15 j.a., l. 1759–1808, Chojny (*Königsberg/N.*) 35 j.a., l. 1751–1752, 1768–1809, Choszczna (*Arnswalde*) 21 j.a., l. 1767–1809, Czelina (*Zellin*) 6 j.a., l. 1790–1806, Dębna Lubuskiego (*Neudamm*) 13 j.a., l. 1782–1809, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 21 j.a., l. 1762–1809, Drawna (*Neuwedell*) 16 j.a., l. (1669, 1703) 1778–1809, Drezdenka (*Driesen*) 42 j.a., l. 1747–1749, 1763–1809, Górzycy (*Göritz*) 13 j.a., l. 1768–1809, Gorzowa Wlkp (*Landsberg/W.*) 57 j.a., l. 1764–1809, Kostrzyzna (*Küstrin*) 189 j.a., l. 1718–1808, Krosna (*Crossen*) 31 j.a., l. 1763–1809, Lipian (*Lippehne*) 16 j.a., l. 1767–1809, Lubniewic (*Königswalde*) 6 j.a., l. 1766–1767, 1775–1809, Lubska (*Sommerfeld*) 20 j.a., l. 1763–1808, Łagowa (*Lagow*) 4 j.a., l. 1801, 1806–1808, Mieszkowic (*Bärwalde*) 17 j.a., l. 1769,

1773–1806, Morynia (*Mohrin*) 13 j.a., l. 1767–1809, Myśluborza (*Soldin*) 23 j.a., l. 1766–1809, Ośna (*Drossen*) 21 j.a., l. 1761, 1769–1809, Pelczyc (*Bernstein*) 17 j.a., l. 1758–1809, Recza (*Reetz*) 22 j.a., l. 1759–1808, Rzepina (*Reppen*) 19 j.a., l. 1779–1784, 1791–1809, Słońska (*Sonnenburg*) 15 j.a., l. 1772–1809, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 35 j.a., l. 1765–1809, Sulechowa (*Züllichau*) 51 j.a., l. 1764–1804, Sulęcina (*Zielenzig*) 22 j.a., l. 1767–1768, 1790–1809, Torzymia (*Sternberg*) 8 j.a., l. 1790–1809 oraz Trzcieńska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 29 j.a., l. 1759–1809.

Pod względem zawartości treściowej materiał tworzący omawianą grupę (*Städte-S*) można podzielić na sześć podgrup treściowych:

- zarząd nad miastami,
- finanse,
- sądownictwo miejskie,
- gospodarka,
- militaria,
- infrastruktura miast.

W pierwszej z podgrup znajdujemy między innymi przywileje nadawane radom poszczególnych ośrodków miejskich przez władców pruskich, statuty rad, zarządzenia podatkowe magistratu, supliki mieszczkańskie, sprawy porządku i bezpieczeństwa w mieście, wreszcie – nadzoru nad różnymi dziedzinami życia miejskiego (Cedynia, Chojna, Choszczno, Dębno Lubuskie, Dobiegniew, Drawno, Drezdenko, Gorzów Wlkp., Kostrzyn, Krosno, Lipiany, Lubsko, Łągów, Moryń, Myślubórz, Ośno, Pelczyce, Recz, Strzelce Krajeńskie, Torzym oraz Trzcieńsko Zdrój).

Drugą podgrupę tworzą akta mówiące o problemach finansowych wschodniobrandenburskich miast. Znajdują się w nich informacje o wysokości dochodów i wydatków poszczególnych ośrodków, problemach związanych z poborem podatków oraz określaniem ich wysokości, a także sprawy cel miejskich. Poczesne miejsce zajmują skargi mieszczan na wysokość wymierzanych im podatków. Interesujące są poszyty wymieniające dłużników kas miejskich oraz długi samych miast wobec państwa i osób prywatnych. Wiele jednostek dotyczy wreszcie kontroli wydatków miejskich (Barlinek, Boleszkowice, Cedynia, Chojna, Drezdenko, Kostrzyn, Mieszkowice, Pelczyce, Strzelce Krajeńskie oraz Trzcieńsko Zdrój).

Kolejna podgrupa obejmuje wszystkie problemy sądownictwa miejskiego. Są to głównie sprawy sporne miasta z osobami lub instytucjami z zewnątrz (kościół, inne miasta, państwo) oraz między samymi mieszczanami. Wiele poszytów wypełniają skargi mieszczan na różne instytucje miejskie lub też na współmieszkańców. Stosunkowo niewiele akt dotyczy samej organizacji sądownictwa miejskiego. Zachowały się jednak akta mówiące o sądownictwie w posiadłościach ziemskich miast oraz o sporach o granice miejskie (Chojna, Choszczno, Dobiegniew, Drawno, Gorzów Wlkp., Kostrzyn, Lipiany, Łągów, Moryń, Myślibórz, Ośno, Pełczyce, Recz, Trzcianko Zdrój).

Najbardziej liczna i najciekawsza jest, naszym zdaniem, podgrupa dotycząca gospodarki miejskiej. Zachowało się sporo materiałów o posiadłościach ziemskich poszczególnych miast. Na ich podstawie można określić wielkość gruntów miejskich, prześledzić rozwój melioracji, budowę młynów i wiatraków, grobli, kanałów oraz innych urządzeń zabezpieczających stan ziem uprawnych. Wiele jednostek dotyczy regulacji granic wsi miejskich, karczem miejskich, zagospodarowania bagien, dzierżaw ziemi miejskiej, wreszcie separacji w posiadłościach miast. Osobne materiały wspominają o wodach należących do wschodniobrandenburskich ośrodków, regulacji połowów ryb, zarybianiu, wreszcie dzierżawach wód miejskich. Zachowały się także archiwalia o lasach poszczególnych miast, ich wielkości, wyrębie drewna, administracji leśnej, myślistwie, a także dzierżawach łąk śródleśnych (sprawy rolnictwa miejskiego, wód i lasów: Chojna, Choszczno, Drezdenko, Kostrzyn, Krosno, Lipiany, Mieszkowice, Moryń, Myślibórz, Ośno, Strzelce Krajeńskie). Sporo akt dotyczy działalności handlowej. Zachowały się taksy żywnościowe, informacje o handlu wełną, bydłem, końmi, tytoniem, żegludze rzecznej, cotygodniowych jarmarkach odbywających się w niektórych z miast. Znajdujemy także nieco materiałów o rozwoju rzemiosł: szkutnictwa, browarnictwa, sukiennictwa, kowalstwa. Są również informacje na temat niektórych cechów, o ich liczebności, działalności gospodarczej oraz sytuacji materialnej poszczególnych członków. Stosunkowo niewiele wiadomości zachowało się o przędzalniach wełny i papierniach (Barlinek, Choszczno, Dębno Lubuskie, Drezdenko, Gorzów Wlkp., Kostrzyn, Krosno, Mieszkowice, Moryń oraz Słońsk).

Kolejną podgrupę tworzą materiały dotyczące spraw wojskowych. Są to przede wszystkim akta z okresu napoleońskiego, mówiące o pobycie wojsk francuskich w interesujących nas miastach, lazaretach dla żołnierzy armii napoleońskiej, ekscesach Francuzów, naliczaniu kontrybucji wojennych, budowie magazynów wojskowych, a także maruderach (Barlinek, Dębno Lubuskie, Moryń, Pełczyce, Recz, Słońsk, Strzelce Krajeńskie). Jedyne w przypadku Kostrzyna (co jest oczywiście zrozumiałe) zachowało się nieco więcej archiwaliów dotyczących twierdzy, przede wszystkim wspominających o regulacji granic między miastem a twierdzą, magazynach prochowych oraz opiece nad dziećmi poległych żołnierzy.

Wreszcie ostatnia z wymienionych wyżej podgrup mówi o infrastrukturze wschodniobrandenburskich miast. Zachowały się tu akta dotyczące zabudowy miast, przebudowy poszczególnych budynków, a ponadto rejestry pomiarowe działek miejskich, sprawy sprzedaży domów, wreszcie problemy zakładania i funkcjonowania aptek. W wielu dokumentach zawarto informacje o konserwacji lub rozbiórce starych murów miejskich, baszt oraz bram. Ponadto są tu również materiały, mówiące o budowie mostów, budynków szkolnych i synagog żydowskich. Można z nich wyczytać również o dużych zniszczeniach infrastruktury miejskiej, wyrządzonych przez pożary oraz powodzie (Barlinek, Boleszkowice, Cedynia, Choszczno, Dębno Lubuskie, Dobiegniew, Drawno, Drezdenko, Gorzów Wlkp., Górzycza, Kostrzyn, Krosno, Lubsko, Mieszkowice, Myślibórz, Ośno, Pełczyce, Słońsk, Strzelce Krajeńskie, Torzym, Trzcianko Zdrój).

Oprócz najbardziej bogatej treściowo grupy dotyczącej wyłącznie miast (*Städte-S*), materiały mówiące o wschodniobrandenburskich ośrodkach są jeszcze rozproszone w 11 innych grupach rzeczowych Registratury Zarządu Terytorialnego.

Problemy uprzemysłowienia miast, interesującego nas obszaru, można analizować na podstawie grupy zawierającej akta **Manufaktur** (*Fabriken-S*) 667 j.a., l. 1757–1809. Znajdujemy tu przede wszystkim materiały mówiące o zakładaniu manufaktur włókienniczych, ich dalszym rozwoju, problemach zaopatrzenia w wełnę, magazynach wełny, a także handlu wełną. Poczesne miejsce zajmują archiwalia o zakładach wytwarzających kapelusze, chustki, pończochy czy płótno. Dość powszechnie wspominane są występujące w tym

rejonie papiernie, garbarnie oraz rafinerie cukru. Materiały te zachowały się dla: Barlinka (*Berlinchen*) 9 j.a., l. 1780—1805, Bobrowca (*Bobersberg*) 1 j.a., r. 1775, Chojny (*Königsberg/N.*) 14 j.a., l. 1759—1809, Choszczna (Armswalde) 8 j.a., l. 1761—1805, Dębna Lubuskiego (*Neudamm*) 17 j.a., l. 1764—1805, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 2 j.a., l. 1794, 1803—1806, Drawna (*Neuwedell*) 4 j.a., l. 1759—1805, Drezdenka (*Driesen*) 27 j.a., l. 1765—1809, Gorzowa Wlkp (*Landsberg/W.*) 17 j.a., l. 1763—1809, Kostrzyzna (*Küstrin*) 31 j.a., l. 1766—1805, Krosna (*Crossen*) 29 j.a., l. 1769—1805, Lipian (*Lippehne*) 4 j.a., l. 1787—1806, Lubniewic (*Königswalde*) 6 j.a., l. 1782—1805, Lubska (*Sommerfeld*) 13 j.a., l. 1780—1809, Mieszkowic (*Bärwalde*) 3 j.a., l. 1771—1805, Myśliborza (*Soldin*) 9 j.a., l. 1759—1807, Ośna (*Drossen*) 12 j.a., l. 1773—1805, Pelczyc (*Bernstein*) 1 j.a., l. 1799—1805, Recza (*Reetz*) 4 j.a., l. 1784—1805, Rzepina (*Reppen*) 4 j.a., l. 1793—1794, 1803—1806, Słońska (*Sonnenburg*) 9 j.a., l. 1788—1789, 1803, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 3 j.a., l. 1789—1809, Sulechowa (*Züllichau*) 37 j.a., l. 1773—1809, Sulęcina (*Zielenzig*) 19 j.a., l. 1780—1801, Torzymia (*Sternberg*) 1 j.a., r. 1795 oraz Trzczińska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 2 j.a., l. 1788, 1799.

Kolejną grupą zawierającą informacje o interesujących nas ośrodkach miejskich jest grupa dotycząca spraw **Żydów (Juden-S)** 72 j.a., l. 1755—1809. Znajdujące się tu akta mówią o ludności żydowskiej mieszkającej w miastach wschodniobrandenburskich. Przede wszystkim są to archiwalia wskazujące na istnienie w tutejszych ośrodkach gmin żydowskich. Sporo materiałów dotyczy wyborów do władz gminnych, protokołów rad starszych, problemów utrzymania synagog, szkolnictwa prowadzonego i utrzymywanego przez ludność żydowską. Wiele jednostek to supliki i różne prośby składane przez poszczególnych Żydów do władz gminnych lub przez gminę do władz państwowych. Interesujące są także materiały statystyczne, dokładnie określające liczbę ludności żydowskiej. Różnorakie kataklizmy przetrwały akta personalne niektórych ważniejszych członków gmin żydowskich. Akta mówiące o ludności żydowskiej zachowały się dla: Barlinka (*Berlinchen*) 2 j.a., l. 1776—1798, Cedyni (*Zehden*) 1 j.a., l. 1800—1809, Dębna Lubuskiego (*Neudamm*) 2 j.a., l. 1762, 1774, 1799, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 1 j.a., l. 1804—1805, Drawna (*Neuwedell*) 1 j.a., l. 1760—1761, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 6 j.a., l. 1759—1805, Lipian (*Lippehne*) 1 j.a., l. 1795—1796, Mory-

nia (*Mohrin*) 1 j.a., r. 1762, Myśliborza (*Soldin*) 3 j.a., l. 1785–1796, Ośna (*Drossen*) 1 j.a., l. 1780–1781, Pelczyc (*Bernstein*) 2 j.a., l. 1786–1800, Recza (*Reetz*) 3 j.a., l. 1766–1767, 1793, 1806, Strzelc Krajeńskich (*Friedenberg/N.*) 1 j.a., r. 1778, Sulechowa (*Züllichau*) 2 j.a., l. 1763–1778, Trzcinańska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 1 j.a., r. 1803.

Interesujące wiadomości wspominające o niektórych aspektach rozwoju demograficznego miast wschodniej Brandenburgii można znaleźć w grupie rzeczowej **Sprawy Kolonistów (*Kolonisten-S*)** 245 j.a., l. 1747–1804. Znajdujemy tu materiały mówiące o procesie osadnictwa w poszczególnych ośrodkach miejskich. Większość zgromadzonych w niniejszej grupie akt dotyczy spraw osób napływających do miast. Zachowały się prośby o osiedlenie, a także dokładne dane o kolonistach. Wiele jednostek poświęconych zostało przybyszom z Polski, a głównie rzemieślnikom-sukiennikom – mieszkańcom Wielkopolski. Problemy kolonistów zachowały się w aktach: Bobrowca (*Bobersberg*) 7 j.a., l. 1764–1791, Chojny (*Königsberg/N.*) 1 j.a., r. 1786, Choszczna (*Arnswalde*) 4 j.a., l. 1772–1774, 1782–1783, Dębna (*Neudamm*) 2 j.a., l. 1781–1782, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 2 j.a., l. 1769–1793, Drawna (*Neuwedell*) 1 j.a., l. 1770–1779, Drezdenka (*Driesen*) 12 j.a., l. 1773–1786, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 35 j.a., l. 1774–1789, Krosna (*Crossen*) 9 j.a., l. 1766–1800, Lubniewic (*Königswalde*) 1 j.a., r. 1791, Lubska (*Sommerfeld*) 3 j.a., l. 1779–1790, Mieszkowic (*Bärwalde*) 1 j.a., r. 1783, Morynia (*Mohrin*) 1 j.a., r. 1787, Myśliborza (*Soldin*) 1 j.a., r. 1783, Ośna (*Drossen*) 3 j.a., l. 1778, 1790–1795, Recza (*Reetz*) 3 j.a., l. 1774–1802, Rzepina (*Reppen*) 1 j.a., l. 1787–1791, Słońska (*Sonnenburg*) 4 j.a., l. 1793, 1803–1804, Sulechowa (*Züllichau*) 20 j.a., l. 1781–1794, Sulęcina (*Zielenzig*) 1 j.a., r. 1792, Torzymia (*Sternberg*) 2 j.a., l. 1747–1779 oraz Trzcinańska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 1 j.a., r. 1785.

Kolejna niewielka grupa rzeczowa dotyczy problemów **Zakładania Plantacji Drzew Morwowych i Hodowli Jedwabników (*Seidebau und Maulbeerbaumplantagen*)** 246 j.a., l. 1757–1809. Zachowały się tu przede wszystkim materiały o powstawaniu plantacji morwy w poszczególnych miastach oraz próby (najczęściej desperackie) ich utrzymania. Ważne są wreszcie informacje o nieopłacalności tego typu działań gospodarczych, narzuconych z góry przez władze państwowe. Akta te zachowały się dla: Barlinka (*Berlin*

chen) 2 j.a., l. 1768–1799, Bobrowca (*Bobersberg*) 2 j.a., l. 1774–1796, Boleszkowice (*Fürstenfelde*) 2 j.a., l. 1773–1800, Chojny (*Königsberg/N.*) 8 j.a., l. 1769–1802, Choszczna (*Arnswalde*) 8 j.a., l. 1759–1805, Dębna Lubuskiego (*Neudamm*) 5 j.a., l. 1771–1789, Drezdenka (*Driesen*) 2 j.a., l. 1775, 1793–1796, Górzycy (*Göritz*) 2 j.a., l. 1769, 1800–1801, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 6 j.a., l. 1764–1789, Kostrzyna (*Küstrin*) 5 j.a., l. 1764–1795, Krosna (*Crossen*) 4 j.a., l. 1758–1785, Lipian (*Lippehne*) 4 j.a., l. 1764–1798, Lubuska (*Sommerfeld*) 3 j.a., l. 1758–1807, Morynia (*Mohrin*) 2 j.a., l. 1792–1803, Mysliborza (*Soldin*) 6 j.a., l. 1766–1800, Ośna (*Drossen*) 4 j.a., l. 1758–1806, Pełczyc (*Bernstein*) 3 j.a., l. 1759–1791, Recza (*Reetz*) 2 j.a., r. 1774, Rzepina (*Reppen*) 2 j.a., l. 1760–1806, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 3 j.a., l. 1763, 1773–1805, Sulechowa (*Züllichau*) 10 j.a., l. 1757–1805, Sulęcina (*Zielenzig*) 6 j.a., l. 1758–1801 oraz Trzcieńska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 3 j.a., l. 1795–1803.

Bardzo ważna dla poznania dziejów wschodniobrandenburskich miast jest grupa dotycząca **Budowy i Rozbudowy Miast (*Städtebau-S*)** 309 j.a., l. 1759–1809. Znajdują się tu między innymi materiały poruszające problemy budowy nowych domów, przebudowy starych domostw, tryb uzyskiwania zezwoleń na wspomniane prace budowlane. W grupie tej wyraźnie dominuje dokumentacja całkowitej odbudowy Kostrzyna po zniszczeniach wojny 7-letniej. Sporo jednostek wspomina o rozbiórkach średniowiecznych murów, bram i baszt. Osobną grupę stanowią akta o budowie gmachów użyteczności publicznej (ratuszy, szkół), przebudowach kościołów, poprawianiu nawierzchni ulic i dróg dojazdowych do miast. Wyżej wymienione archiwalia dotyczą: Barlinka (*Berlinchen*) 5 j.a., l. 1765–1793, Bobrowca (*Bobersberg*) 4 j.a., l. 1769–1798, Cedyni (*Zehden*) 1 j.a., l. 1784–1808, Chojny (*Königsberg/N.*) 3 j.a., l. 1770–1791, Choszczna (*Arnswalde*) 7 j.a., l. 1762–1766, 1781–1785, 1800–1806, Dębna Lubuskiego (*Neudamm*) 2 j.a., l. 1783, 1789, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 2 j.a., l. 1760–1806, Drawna (*Neuwedell*) 10 j.a., l. 1764–1809, Drezdenka (*Driesen*) 18 j.a., l. 1765–1809, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 8 j.a., l. 1769–1809, Kostrzyna (*Küstrin*) 161 j.a., l. 1759–1809, Krosna (*Crossen*) 12 j.a., l. 1771–1776, 1786–1807, Lipian (*Lippehne*) 5 j.a., l. 1779–1809, Lubniewic (*Königswalde*) 2 j.a., l. 1790–1795, Lubuska (*Sommerfeld*) 2 j.a., l. 1774–1782, Mieszkowic (*Bärwalde*) 2 j.a., l. 1780,

1782–1783, Morynia (*Mohrin*) 2 j.a., l. 1784–1792, 1808–1809, Myśliborza (*Soldin*) 13 j.a., l. 1760–1809, Ośna (*Drossen*) 6 j.a., l. 1769–1809, Pełczyc (*Bernstein*) 1 j.a., r. 1791, Recza (*Reetz*) 3 j.a., l. 1774–1806, Rzepina (*Reppen*) 5 j.a., l. 1765–1806, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 6 j.a., l. 1777–1799, Sulechowa (*Züllichau*) 7 j.a., l. 1770–1807, Sulęcina (*Zielenzig*) 4 j.a., l. 1768–1808 oraz Trzczińska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 2 j.a., l. 1781–1792.

Dwie kolejne niewielkie grupy rzeczowe zawierające materiały o interesujących nas miastach to: **Browarnictwo Miejskie (*Städtebrau-S*)** 13 j.a., l. 1733–1787 oraz **Lasy Miejskie (*Städteforst-S*)** 29 j.a., l. 1770–1808.

Pierwsza z wyżej wymienionych grup poświęcona jest rozwojowi cechów browarników w poszczególnych miastach, przywilejom otrzymanym przez wspomniane cechy, wielkości produkcji piwa oraz rynek jego zbytu. Materiały dotyczące browarnictwa zachowały się dla: Barlinka (*Berlinchen*) 2 j.a., l. 1759–1763, 1779–1780, Chojny (*Königsberg/N.*) 1 j.a., b.d., Drezdenka (*Driesen*) 1 j.a., l. 1776–1784, Krosna (*Crossen*) 2 j.a., l. 1768–1770, 1780–1787, Lipian (*Lippehne*) 2 j.a., r. 1754, Ośna (*Drossen*) 2 j.a., l. 1762–1772, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 2 j.a., l. 1763, 1778–1782, Trzczińska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 1 j.a., l. 1733–1751.

W materiałach mówiących o lasach miejskich można znaleźć informacje o ich powierzchni, sposobie użytkowania, pozyskiwaniu drewna, zagospodarowaniu, dzierżawach. Zachowały się wzmianki o personelu nadzorującym lasy, myśliwstwie i dzierżawach myśliwskich. Materiały te dotyczą: Barlinka (*Berlinchen*) 1 j.a., l. 1795–1803, Chojny (*Königsberg/N.*) 1 j.a., l. 1781–1801, Choszczna (*Armswalde*) 3 j.a., l. 1792–1808, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 2 j.a., l. 1793–1796, Kostrzyzna (*Küstrin*) 1 j.a., r. 1779, Krosna (*Crossen*) 1 j.a., r. 1797, Lipian (*Lippehne*) 2 j.a., l. 1791–1802, Lubaska (*Sommerfeld*) 3 j.a., l. 1770–1783, 1798–1800, Mieszkowic (*Bärwalde*) 2 j.a., r. 1808, Morynia (*Mohrin*) 2 j.a., l. 1784–1785, Myśliborza (*Soldin*) 1 j.a., l. 1794–1799, Ośna (*Drossen*) 1 j.a., l. 1772–1784, Pełczyc (*Bernstein*) 3 j.a., l. 1782–1784, 1791, Recza (*Reetz*) 1 j.a., l. 1799–1800, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/n.*) 1 j.a., r. 1792, Sulechowa (*Züllichau*) 1 j.a., l. 1790–1799.

Dla wszechstronnego poznania problemów wschodniobrandenburskich miast istotne są także informacje zawarte w dwóch kolejnych grupach rze-

czowych. Pierwsza z nich dotyczy **Spraw Finansowych** (*Städtekämmerei-S*) 217 j.a., l. 1751–1809, druga zaś obejmuje akta mówiące o **Zarządzaniu Miastami** (*Rathäusliche Bedienungen*) 90 j.a., l. 1719–1809.

W pierwszej z wymienionych grup znajdujemy archiwalia wskazujące na strukturę i wielkość przychodów i wydatków kas miejskich. Zachowały się bilanse kasowe, a także dane o obsadzie personalnej tychże kas. Dużą część tej grupy akt stanowią materiały z kontroli kas miejskich, które to kontrole prowadzone były przez władze zwierzchnie. Ogółem archiwalia te pozwalają na rozpoznanie sytuacji finansowej wschodniobrandenburskich miast, a dotyczą one: Barlinka (*Berlinchen*) 1 j.a., l. 1778–1810, Cedyni (*Zehden*) 2 j.a., l. 1751–1804, Chojny (*Königsberg/N.*) 10 j.a., l. 1760–1804, Choszczna (*Arnswalde*) 14 j.a., l. 1761–1809, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 4 j.a., l. 1764–1800, Drawna (*Neuwedell*) 5 j.a., l. 1765–1809, Drezdenka (*Driesen*) 3 j.a., l. 1775–1808, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 30 j.a., l. 1760–1809, Kostrzyzna (*Küstrin*) 14 j.a., l. 1760–1807, Krosna (*Crossen*) 15 j.a., l. 1775–1809, Lipian (*Lippehne*) 4 j.a., l. 1765–1808, Lubska (*Sommerfeld*) 3 j.a., l. 1764–1801, 1804–1805, Mieszkowic (*Bärwalde*) 1 j.a., l. 1790–1803, Myśliborza (*Soldin*) 11 j.a., l. 1769–1807, Ośna (*Drossen*) 28 j.a., l. 1761–1806, Pełczyc (*Bernstein*) 1 j.a., l. 1790–1802, Recza (*Reetz*) 3 j.a., l. 1767–1773, 1792–1804, Rzepina (*Reppen*) 5 j.a., l. 1759–1805, Strzelc Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 34 j.a., l. 1762–1809, Sulechowa (*Züllichau*) 12 j.a., l. 1761–1806, Sulęcina (*Zielenzig*) 2 j.a., l. 1777–1805, Trzcina (*Bad Schönfließ/N.*) 1 j.a., l. 1770–1809.

W kolejnej z grup rzeczowych, dotyczącej problemów zarządu nad miastami znajdują się archiwalia określające uprawnienia władz miejskich. Ważne są przede wszystkim zarządzenia Magistratu oraz materiały omawiające wybory do władz miejskich. Interesujące są ponadto akta zawierające informacje na temat bieżących problemów sprawowania władzy w ośrodkach wschodniej Brandenburgii. Równie ciekawe są dokumenty o stosunkach między władzami miejskimi a państwem pruskim. Powyższe materiały zachowały się dla: Barlinka (*Berlinchen*) 4 j.a., l. 1759–1806, Bobrowca (*Bobersberg*) 1 j.a., l. 1772–1808, Cedyni (*Zehden*) 1 j.a., l. 1767–1801, Chojny (*Königsberg/N.*) 6 j.a., l. 1775–1809, Choszczna (*Arnswalde*) 2 j.a., l. 1788–1808, Dobiegniewa (*Woldenberg*) 2 j.a., l. 1765–1807, Drezdenka (*Driesen*) 4 j.a.,

l. 1764–1806, Górzycy (*Göritz*) 1 j.a., l. 1778–1808, Gorzowa Wlkp. (*Landsberg/W.*) 10 j.a., l. 1719, 1722, 1759–1809, Kostrzyna (*Küstrin*) 7 j.a., l. 1758, 1764–1806, Krosna (*Crossen*) 2 j.a., l. 1766–1807, Lipian (*Lippehne*) 3 j.a., l. 1767–1800, Lubniewic (*Königswalde*) 1 j.a., l. 1773–1807, Lubska (*Sommerfeld*) 1 j.a., l. 1787–1802, Łagowa (*Lagow*) 1 j.a., l. 1770–1807, Mieszkowic (*Bärwalde*) 3 j.a., l. 1759–1808, Myśliborza (*Soldin*) 5 j.a., l. 1766–1809, Ośna (*Drossen*) 3 j.a., l. 1768–1808, Pelczyc (*Bernstein*) 1 j.a., l. 1786–1807, Recza (*Reetz*) 1 j.a., l. 1766–1808, Słońska (*Sonnenburg*) 1 j.a., l. 1772–1803, Strzelec Krajeńskich (*Friedeberg/N.*) 2 j.a., l. 1759–1802, Sulechowa (*Züllichau*) 3 j.a., l. 1759–1808, Sulęcina (*Zielenzig*) 3 j.a., l. 1765–1804, Torzymia (*Sternberg*) 1 j.a., l. 1776–1809 oraz Trzczińska Zdroju (*Bad Schönfließ/N.*) 5 j.a., l. 1761, 1779–1806.

Trzeba wreszcie podkreślić, że rozproszone archiwalia dotyczące ośrodków leżących na obszarze wschodniej Brandenburgii znaleźć jeszcze można w dużej grupie rzeczowej dotyczącej **Spraw Policyjnych** (*Polizei-S*) 315 j.a., l. 1685–1809. Są tam między innymi materiały o różnego rodzaju cechach: młynarzy, murarzy, zegarmistrzów, pantoflarzy, cieśli, sukienników, papierników, kapeluszników, fryzjerów, browarników, drukarzy, farbiarzy, kowali, księgarzy, itp. Sporo archiwaliów poświęconych zostało nadzorowi państwa nad rozwojem manufaktur. Dotyczą one także handlu i to zarówno krajowego, jak i zagranicznego, lądowego, a także rzecznego (zbożem, ziemniakami, bydłem i wyrobami manufakturowymi). Wiele jednostek zawiera wiadomości o gildiach i stowarzyszeniach kupieckich. Należy jeszcze wspomnieć o problemach rolnictwa i hodowli, które są również prezentowane w omawianej grupie rzeczowej (uprawa ziemniaków, winnej latorośli, owoców, tytoniu, zbóż, itp.).

Na zakończenie trzeba podkreślić, iż ważne materiały o ośrodkach wschodniobrandenburskich znajdują się w grupie rzeczowej **Statystyka** (*Statistik*) 57 j.a., l. 1775–1809. Należy tam przede wszystkim zwrócić uwagę na tabele statystyczne odnoszące się do demografii, gospodarki oraz finansów interesujących nas miast.

Niniejszy artykuł wraz z materiałem zamieszczonym w drugim numerze „Nadwarciańskiego Rocznika Historyczno-Archiwalnego” wyczerpuje problemy archiwaliów przechowywanych w Brandenburskim Archiwum

Krajowym w Poczdamie, a odnoszących się do miast wschodniej Brandenburgii, leżących obecnie na obszarze Polski. By jednak do końca omówić dokumenty związane z interesującymi nas ośrodkami, trzeba dodatkowo zapoznać się z aktami przechowywanymi w Archiwum Państwowym w Szczecinie oraz w Oddziale Szczecińskiego Archiwum w Gorzowie Wlkp. Dopiero wówczas otrzymamy pełne informacje o materiałach archiwalnych, na podstawie których można pokusić się o odtworzenie dziejów miast wschodniej Brandenburgii w epoce nowożytnej i najnowszej.

Przypisy:

¹ R. Gaziński, *Akta miast wschodniej Brandenburgii w zasobie Brandenburskiego Archiwum Krajowego w Poczdamie*, [w:] Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny, T. 2, 1994.

² Niniejszy artykuł jest plonem pobytu autora w Brandenburskim Archiwum Krajowym w Poczdamie. Porównaj także: *Übersicht über die Bestände in Brandenburschen Landeshauptarchiv Potsdam*, Berlin 1967.

